

До питання становлення інституту
державного кордону України.

Цимбалістий Т.О., лейтенант.

Кордони держави - невід'ємна і обов'язкова ознака її суверенітету. Тому кожна держава, яка претендує на те, щоб називатися суверенною, повинна чітко визначити і закріпити свої кордони.

Проблема державних кордонів існує з найдавніших часів і до сьогодні. Особливо актуальною вона стає в період політичних, соціально-економічних та військових змін на міжнародній арені. Зі всією гостротою ця проблема постала з утворенням в 1991 році незалежної української держави. В зв'язку з цим закономірним є помітне зростання інтересу до питань, пов'язаних з формуванням території і кордонів України.

При визначенні лінії державного кордону за основу беруться різні принципи. Основними з них є такі: 1) етнографічний, 2) історичний, 3) самовизначення, 4) економічної доцільності, 5) адміністративний (можливості управління), 6) соціально-культурних зв'язків. Цікавим видається аналіз їх застосування при формуванні території України.

Етнографічний принцип передбачає визначення державних кордонів відповідно до етнічного розселення народів. При формуванні кордонів України цей принцип не завжди був основним, проте він знайшов своє відображення в державно-

правових документах. Так, за Третім Універсалом Української Центральної Ради, "до території Української Народної Республіки належать землі, заселені в більшості українцями" (5,с.74), а відповідно до Тимчасового Основного Закону Західно-Української Народної Республіки, "її територія обіймає весь простір колишньої австроугорської монархії, заселений переважно українцями" (5, с.125).

Історичний принцип передбачає визначення державної приналежності певної території відповідно до того, чи входила вона до держав, які були історично українськими: Київської Русі, Галицько-Волинського князівства, держави Богдана Хмельницького, Української Народної Республіки, Західно-Української Народної Республіки. Будучи одним з основних при визначенні державних меж, цей принцип часто призводить до протиріч, оскільки на протязі всієї історії державна приналежність певних територій була різною і в зв'язку з цим різні держави, виходячи з цього принципу, можуть заявити свої права на ці території.

Під принципом самовизначення народів, взагалі, розуміється право кожного народу самостійно вирішувати питання про входження до складу тої чи іншої держави, утворення самостійної держави і визначення свого внутрішнього устрою. Народу, який самовизначається, належить така територія, в межах якої розселений даний народ і в межах якої склалася і проявляється економічна, соціальна і культурна спільність даного народу (4, с.57). Проте як принцип визначення лінії державного кордону самовизначення слід розуміти в дещо іншому сенсі, оскільки у випадку виникнення спору щодо конкретної території питання про державну приналежність цієї території повинно вирішуватись лише населенням, яке на ній проживає(шляхом плебісциту чи

волевиявлення представницького органу), а не всім народом. Даний принцип видається найбільш демократичним, і, на думку Ю.Г.Барсегова, його слід вважати основним принципом територіального розмежування(1, с.101). Разом з тим, при визначенні кордонів всі принципи слід розглядати в їх сукупності і взаємозв'язку між собою, а також з іншими факторами, наприклад, географічними.

Формально принцип самовизначення був використаний при приєднанні до Української РСР Західної України в 1939 році (рішення про приєднання приймалося Народними Зборами), Буковини і Бессарабії в 1940 році, Закарпаття в 1945 році (рішення про приєднання приймалося З'їздами Народних Комітетів). Проте про застосування принципу самовизначення тут треба говорити умовно, оскільки таке волевиявлення було вчинено вже після окупації цих територій радянськими військами зі всіма наслідками, які з цього випливали.

Принцип економічної доцільності зводиться до необхідності спільного державного існування відповідних територій з огляду на їхню господарську цілісність, пов'язаність їх економік. Прикладом застосування цього принципу при формуванні кордонів України може слугувати передача Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР в 1954 році. Про це свідчить формулювання причин передачі в Указі Президії Верховної Ради СРСР, постановах Президій Верховних Рад РРФСР і УРСР: "враховуючи спільність економіки, територіальну близькість і тісні господарські і культурні зв'язки між Кримською областю і Українською РСР" (2, с.93). Як видно з нормативно-правових актів, якими супроводжувався процес передачі Кримської області до складу Української РСР, при цьому

брались до уваги також адміністративний (можливість управління) і соціально-культурний принципи.

Таким чином, в процесі формування державних кордонів України більшою чи меншою мірою враховувались всі вищеперелічені принципи. Це призвело до остаточного сформування територіальних меж України в умовах існування Української РСР як складової частини Союзу РСР. Відповідно до принципу правонаступництва вони перетворились на кордони незалежної української держави. Їх непорушність гарантується міжнародним правом і, зокрема, положеннями Заключного акту Хельсинської наради з безпеки і співробітництва в Європі. Спроба їх перегляду неминує призведе до порушення стабільності не лише в Україні, але й в Європі і світі.

Список використаної літератури:

1. Барсегов Ю.Г. Территория в международном праве. Юридическая природа территориального верховенства и правовые основания распоряжения территорией.-М., Госюриздат, 1958.
2. Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан.-К., Основи, 1994.
3. Дністрянський М.С. Кордони України (територіально-адміністративний устрій).- Львів, "Світ", 1992.
4. Клименко Б.М., Порк А.А. Территория и граница СССР.- Международные отношения, 1985.
5. Слюсаренко А.Г., Томенко М.Ф. Історія української конституції.- К.: Т-во "Знання" України, 1993.